

Gülkızılca Yürür (2019). *Dersim Alevileri'nde İyileştirme Geleneği*. İstanbul: Otonom Politika Yayınları. ISBN 978-6057-87-204-3. 384 sayfa.

Özcan SALMAN*

Eser; giriş, dört bölüm, ekler, kaynakça ve resimlerden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın yöntemi anlatılmakla beraber “modern tıp” ve “sünnî erkek egemen toplum yapısının” salt gerçeklik gibi görülmesine karşı bir tez üretilmiştir. Geleneksel

* M.A., Altınbaş Üniversitesi, Proje: Covid-19 salgını koşullarında Bağcılar'da yaşayan Suriyeli kadın ve çocukların sağlık hizmetlerine erişimi: Etki eden faktörler, sorun alanları ve çözüm önerileri, proje bursiyeri, ozcslnm@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7391-1188

tibbın her zaman modern tıptan tamamen ayrı düşünülmeceğini ifade eden yazar, eski ve şimdi arasındaki değişkenlik üzerinde durmaktadır. Mıstefâé Sılij ve birkaç kişi üzerinde verilen örnekler geleneksel tıp bilgisi ile modern olanın sentezlenmiş olmasının güzel birer örneği olarak ortaya koyulmuştur. Bu örneklerle birlikte toplum algısında yerleşmiş fikirlerin “tek bir doğru” algısına evrilmesine karşı çıkmış bunun yerine bir arada var olabilecek çok yönlü bir gerçeklik düzeninden söz edilmiştir.

“Eski Dünya” adı verilen birinci bölümde Osmanlı Devleti’nin son zamanlarından başlanarak Cumhuriyetin ilk dönemlerine kadar geçen yıllar ele alınır. Dersim’in, Cumhuriyet yıllarında sürekli göç vermesi, aşiret ile aile arasındaki bağların bu göçlerden dolayı çözülmüş olmasından söz edilir ancak iyileştirme geleneklerinin tamamen değişmemiş olduğu da dile getirilir.

Dersim’in İran’a kadar uzanan bir ticaret ağı üzerinde olduğu vurgulandıktan sonra Kızılbaş topluluklar ile Safevîler arasındaki irtibatlar ele alınır. Osmanlı Devleti, Safevî Devleti’nin madenlere erişimini engellemek için ambargo uygulamıştır. Anadolu’da bu madenleri işlemeyi bilen topluluk Ermenilerdir. Yazara göre Kızılbaşlar, İran ile Anadolu arasında sürekli gidip gelerek Ermeniler tarafından işlenen madenleri Safevî Devletine taşımış olabilirler. Bu yolla Safevîler’e karşı uygulanan ambargoyu bu toplulukların kırdığı iddia edilmiştir. Bölümün devamında Dersim’in günlük yaşamına ve Kızılbaşlar’ın iletişim halinde oldukları Ermeniler veya bölgeye gelen protestanlar gibi farklı guruplara temas edilmiştir. Mıstefâé Sılij gibi önde gelen iyileştirmecilerin modern tıbbı da öğrendikleri anlatılmış bunun yanında çeşitli hastalıklar için tekkelere, dağ başlarına veya kutsal kabul eden yerlere gidildiğine dair örnekler de sıralanmıştır.

Kutsal kabul edilen yerlerin devlet eliyle çeşitli işletmelere çevrilme süreci verilirken Alevî tarih yazımı açısından önemli bir tez ortaya atılmıştır. Buna göre Alevî yaşamında bilgi, yaylak-kışlak hayatı içerisindeki döngünün bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Örneğin yaylaya çıkarken ziyaret edilen bir tekke veya kutsal kabul edilen bir mekân gençlere gösterilir, anlatılır. Onun etrafında meydana getirilen ritüeller öğretilir ve birlikte uygulanır. Eserde yaşanan coğrafyadaki bitkilerin genç nesile tanıtılması da buna eklenmiştir. Yani yazara göre bilgi mekânla bağlantılı olarak deneyim yoluyla nesilden nesile aktarılır. Mekândan kopuş ise bu yüzden toplum hafızasının yok olmasına veya ciddi oranda azalmasına neden olmaktadır. Bu bölüm, Alevî tarihî kaynaklarının sınırlı olmasını onların yaşam biçimine bağlayan Irène Mélikoff tezini son derece detaylandırır ve bir adım öteye taşır niteliktedir.

Nesilden nesile aktarılan bilgi akışı elbette iyileştirme geleneklerine dair inançları da içermektedir. Nitekim eserde Dersim’de iyileştirme geleneklerinin inançla çok sıkı bir bağı olduğu açıkça gösterilmiştir. Buna göre Dersim’in iyileştirme gelenekleri ile uğraşanlar, zâhir ve bâtin arasındaki ilişkiyi de kullanabilmektedir. Ayrıca iyileştirme gelenekleri, eski gelenekleri de içinde barındırmakta, varlığını sürdürmektedir. Ocaklar’ın da bu bağlamda işlevlerini sürdürdükleri ifade edilirken iyileştirme ile ilgili ocakların işleyişine dair bilgiler verilmiştir.

Dersim Aleviliğinde Temel Kavramlar adlı ikinci bölümde marifet-keramet gibi bilinen kavramların Dersim’deki tanımlamalarının yanında hastalıkların kaynağı olarak görülen melekler-milaketler ile esrilik, ilham ve bellek gibi hastalıklarla ilişkili diğer kavramlar da tarihsel altyapıları ile birlikte verilmektedir.

Doğum, Beden, Ölüm ve Ölümsüzlük adındaki üçüncü bölümde Dersimli farklı isimlerden şeriat, tarikat, marifet, hakikat kavramlarına yaklaşımlar ortaya konulduktan sonra insan bedeninin oluşma aşamaları ele alınmıştır. Doğumdan sonra vücuda girdiğine inanılan melekeler, bunların bedene girme safhaları, “yeniden doğum” olarak adlandırılan Cem olmanın bu aşamadaki rolü ile müziğin bedenle ve iyileştirme gelenekleriyle alâkası üzerinde durulmuştur. Arkasından Fâtıma Ana anlatıları ve bu anlatıların yorumu ile ölüm konusu ele alınmıştır. Doğum sırasında gelen kırk melekenin ölüm sırasında bedenden ayrılması ve bunun için gerçekleştirilen ritüellere de değinilmiştir.

Bu bölümde ele alınan temalardan biri de Hızır’dır. Hızır’a dair Dersim anlatıları, tarihsel altyapılarına değinilerek derinlemesine incelenir. Ayrıca Alevî yaratılış efsanesi ve Abdal Mûsâ da ele alınır. Abdal Mûsâ tarihsel bağlamından çok Dersim’de hastalıklar, salgınlar, geçişler ve tabular açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuş; kızamık, kızamıkçık, su çiçeği gibi hastalıklarla ilişkisi irdelenmiştir. Ayrıca bölümde milaketlerin, sırrın, tapuların ve bedduaların rolü üzerinde durulmuştur.

Eserin dördüncü bölümü “Görüşmeler/Anlatılar”dan oluşur. Bölümün başında Mıstefae Slij’in hayatı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Evi, tedavi yöntemleri, geleneksel bilgiyi nasıl aldığı, Rus veya Amerikan doktorlardan (bu konunun tartışmalı bir mesele olduğu eserde açıklanmaktadır) modern bilgiyi edinme süreci, bâtin ve zâhirle ilişkili olan hastalıklara yaklaşımları başından geçen pek çok olayla anlatılır.

Mıstefae Siliğ'in hayatının son dönemlerini de etkileyen devlet baskısı ve özellikle kullanılan iyileştirme aletlerine el koyma süreci de bölümde ele alınmıştır. Onun ölümünden sonra Dersim'de iyileştirme gelenekleri üzerinde durulurken ebelik, yılançık hastalığı, kırık-çıkıkçılık gibi hastalıklara nasıl yaklaşıldığı konusunda detaylı bilgiler verilmiştir.

Eserin bu bölümünde Dersim'de sıklıkla kullanılan şifalı bitkiler, hayvanlar, sular, madenler ve toprakların tek tek ne oldukları ne için kullanıldıkları ve nasıl kullanıldıkları bilgileri de verilerek anlatılır. Arkasından tedavi için gidilen ziyaretlerin nerede buldukları verilmiş, hangi hastalıklar için bu ziyaretlere gidildiği çeşitli yerel hikâyelerle zenginleştirilerek aktarılmıştır. Son olarak Sağlık ve Hastalıkla ilgili Dersim'de kullanılan Hızır, pay gıranıye, Eskeré Avdel Mursay gibi sağlık ve hastalıkla ilgili önemli varlıklara yer verilmiş, çeşitli iyileştirme uygulamalarına da değinilmiştir. Eser Dersim'e özgü menkıbeleri anlatan ekler ve özgün resimler ile son bulmaktadır.

Gülkızılcıca Yürür'ün, uzun yıllarını verdikten sonra Dersim hakkında son derece detaylı bilgiler vererek kaleme aldığı bu eser, Alevî tarih yazımı için farklı ve yeni bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Alevî iyileştirme geleneklerine değinen başka bir akademik çalışma olmaması bakımından son derece özgün olan bu eser, Alevîler'de bilginin sözlü olarak aktarıldığı tezini bir adım öteye taşımasıyla da dikkate değer ve üzerinde durulması gereken bir çalışmadır.